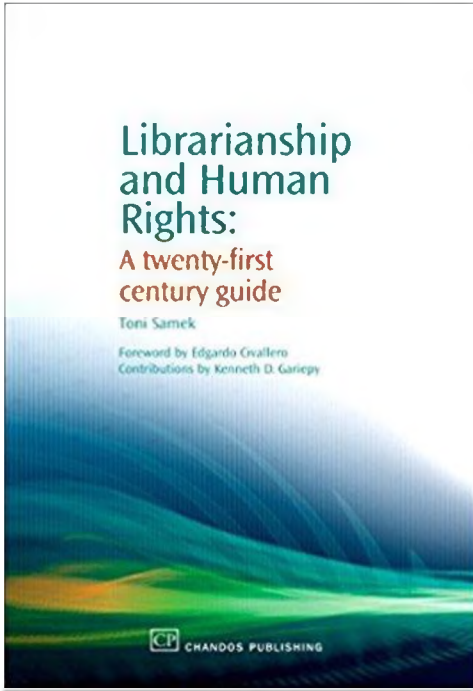

Samek, T. (2007). *Librarianship and Human Rights: A twenty First Century Guide*. Oxford: Chandos Publishing (Oxford) Limited, 2007. 232 s. ISBN 978 1 84334 146 8.

Kütüphanecilik ve İnsan Hakları: Yirmi birinci Yüzyıl Rehberi

Book Review

Öz

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin (1948) ağırlıklı dayanak alındığı bu kitabın temel amacı, kütüphane ve bilgi çalışmaları alanlarında insan hakları ve toplumsal sorumluluklar konusunda farkındalık geliştirmek, bu alanlarda çalışan kişi ve kurumları daha aktif ve katılımcı bir komunda uygulamalara teşvik etmektir. Kitapta toplumu ilgilendiren savaş, açlık, yoksulluk, ötekileştirme ya da tüm diğer sorunlara ilişkin alışılmış tarafsız kütüphaneci/bilgi profesyoneli profili sorgulanmakta; toplumsal sorunlara yönelik çözüm zincirlerinin halkaları olmak, insani ve mesleki/etik bir sorumluluk olarak ele alınmaktadır

Anahtar Sözcükler: Kütüphane ve bilgi çalışmaları; insan hakları; toplumsal eylem; aktivistler; anarşist kütüphaneciler; mesleki etik.

Abstract

The main objective of this book, which is based on the Universal Declaration of Human Rights (1948), is to raise awareness on human rights and social responsibilities in the fields of library and information studies, and to encourage people and institutions working in these fields to take a more active and participatory position in this context. The conventional neutral librarian / information professional profile is questioned with regards to any ongoing social problems or conflicts, such as war, hunger, poverty, otherization or any other issues that interest the community, and being a link in the chain for solutions to social problems is considered as a human and professional / ethical responsibility in this book.

Keywords:

Library and information studies; human rights; social action; activists; anarchist librarians; professional ethics.

Samek'in "*İnsan Hakları ve Kütüphanecilik*" (*Human Rights and Librarianship*) başlıklı kitabının bilgi kavramı, kütüphane ve bilgi bilimi alanı ve mesleğine ilişkin tüm konulara belki de yeniden ve farklı açılardan bakmayı teşvik edecek nitelikte, çarpıcı, çok anlamlı bir kitap olduğu kanısındayım. Dahası söz konusu bakış açısının, hem akademik çevrede hem de uygulama alanlarında belki de yüzyıllardan beri ihmal edilmiş, yer yer tabulaştırılmış ve sonuç olarak da hak ettiği önem verilmemiş ayrıntılara sahip olduğunu söylemek de yanlış sayılmamalıdır.

Kitabın en çarpıcı görüşü, bilginin tarihsel süreçte yalnız yazı öncesi değil yazı ve matbaanın keşfi sonrasında dönemlerde ve hatta günümüzde de belli grupların elinde olduğu görüşüdür. Ekonomik, toplumsal, politik ve beşeri bir güç olan ve önceleri daha çok pragmatik amaçlarla kendisinden yararlanan bilgi, bilinçli bir biçimde önce şamanlar, liderler ve zanaatkarlar gibi belli gruplar tarafından saklanmıştır. Matbaanın keşfi ile beraber bilgi, kültür ve sanat ürünü tüm birikimlerin nesiller boyu devamlılığı sağlanmış, bu birikimler toplumsal tabana yayılıp özgürleşmiş olsa da bilgi ayrıcalıklı grupların (eğitilmiş kişiler, bilim insanları, düşünürler, aristokratlar vb.) tekelinde olmayı sürdürmüştür. Sözlü gelenek ise varlığını sürdürmüş ve hala sürdürmektedir. Benzer biçimde, en değerli sözel bilgiler de hâlâ ayrıcalıklı kişilerin elindedir. Kısacası, bilginin değişmeyen niteliği tarihin her döneminde yaşamı kendi arzu ettiği biçimde organize eden belli azınlıkların tekelinde olmasıdır. Dolayısıyla bilginin sağladığı sağlık, refah, güvenlik, eğitim ve mutluluk bir ayrıcalık olarak belli başlı grupların yararına sunulmaktadır. Dijital devrim ve telekomünikasyon teknolojilerinin geliştiği günümüzde yaşanan pek çok gelişmeye karşın hala yeterince bilgilendirilmiş ve/veya yanlış bilgilendirilmiş insanlar ve zengin ile yoksul arasında büyüyen bir boşluk vardır. Kısacası, Samek'e göre, 'bilgi toplumu' ile beraber dışlanma, ötekileştirilme ve cehaletin yeni çağdaş formları kendini göstermiştir. Çok uluslu şirketler değerli bilgilere bedel biçmektedir. Yazarlar, kısıtlayıcı haklar ile çoğunluğun edebiyat ve sanat ürünlerine erişimini sınırlamaktadır. Çok çeşitli internet tabanlı bilgilere ise ancak teknolojik kapasiteye ve gerekli eğitime sahip olanlar ulaşabilmektedir. Bu durumda doğal olarak yoksul toplumlar geride kalmakta ve o toplumların dezavantajlı insanları bizim dünyamızda, bizim aramızda ve bizim yüzümüzden yoksunluklar içinde yaşamaya devam etmektedirler.

Bilginin bir güç ve zamanla meta olduğu tarihsel süreçlerde onu elinde tutan mekanizmaların yanında duruş sergileyen kütüphane ve kütüphanecilere karşın farklı duruşu olan pek çok kütüphane ve kütüphanecinin de varlığı söz konusudur. Onlar, okuryazarlık eğitimi ve bilginin yayılması için uğraşı vermiş, düşünce ve ifade özgürlüğü kampanyalarına katılmış, bilgi ortamında eşitlik ve dayanışmayı teşvik etmeye çabalamış, insan hak ve özgürlüklerine ilişkin sorunlarla mücadele etmiş aktivistlerdir.

Kitabın temellendirildiği anlayışa etki eden en önemli dayanaklar Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin on dokuzuncu maddesi¹ ile Uluslararası Kütüphane Dernekleri ve Kuruluşları Federasyonu (IFLA) tarafından (1983) Münih'te alınan karardır. Federasyonun 49'uncu Genel Konferansı sırasında alınan karar, İnsan Hakları İhlalleri Mağduru Kütüphaneciler Adına İlke Kararı'dır (*Resolution on Behalf of Librarians Who Are Victims of Violation of Human Rights*). Bu Karar ile kütüphane çalışanlarının düşünce özgürlüğü gibi temel kütüphanecilik değerlerini destekleme süreçlerine katılımı teşvik edilmektedir. Ayrıca, kütüphaneciler profesyonel olarak, insan hakları adına, nerede olursa olsun görüşleri için zulüm görmüş meslektaşları ile dayanışma içine girmelidirler. 1989'da IFLA, Münih Kararı'nın metnini genişlettiğinde ve İfade Özgürlüğü, Sansür ve Kütüphaneler Üzerine İlke Kararı'ı (*Resolution on Freedom of Expression, Censorship and Libraries*) kabul ettiğinde ise küresel kapsamda başarı elde edilmiştir.

Samek'in kütüphanecileri/bilgi profesyonellerini insan hak ve özgürlükleri ile toplumsal sorunlara ilişkin mücadelenin aktif aktörleri konumuna davet eden bu oldukça ilgi çekici kitap, kuramsal ve felsefi bağlamın ele alındığı Retorik (*The Rhetoric*) ve örnek uygulamaların verildiği Gerçek (*The Reality*) başlıklı iki ana bölümden oluşmaktadır. Söz konusu başlık ve alt başlıklar kapsamında irdelenen konu ve uygulamalar ile onlara ilişkin görüşlerim özetle şöyledir:

¹ İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi. Madde 19. Herkesin düşünce ve anlatım özgürlüğüne hakkı vardır. Bu hak düşüncelerinden dolayı rahatsız edilmemek, ülke sınırları söz konusu olmaksızın, bilgi ve düşünceleri her yoldan araştırmak, elde etmek ve yaymak hakkını içermektedir. Karar ayrıca IFLA Başkanı'na, ilgili makamlara ifade özgürlüğü kısıtlamalarına karşı en uygun şekilde müdahale etmeyi ve gerektiğinde ve bu amaçla diğer uluslararası örgütlerle işbirliği yapmasını bildirir.

Kitabın **Retorik (*The Rhetoric*)** adlı ilk bölümü aşağıdaki alt başlıklardan oluşmaktadır:

- Yirmi birinci yüzyıl kütüphaneciliği için acil bir bağlam (*An urgent context for twenty-first century librarianship*)
- Kütüphane ve bilgi çalışanlarının insan hakları, mücadele ve ahlaki sorumlulukları (*Human rights, contestations and moral responsibilities of library and information workers*).

“**Yirmi birinci yüzyıl kütüphaneciliği için acil bir bağlam**” alt başlığı altında genel olarak toplumsal sorunlar ile mücadele süreçlerinde kütüphaneler ve kütüphanecilerin rollerinin ne olduğu ve nasıl olması gerektiği tartışılmaktadır. IFLA, kütüphane ve bilgi çalışmaları ile insan hakları arasındaki bağlantıyı güçlendiren (retorik) söylem ve farkındalığı küresel ölçekte yayan en tanınmış organizasyondur. Ağustos 2005’de IFLA/FAIFE tarafından başlatılan kütüphanecilerin çoğunluğun sorunlarına karşı duyarlılığını geliştirmek amaçlı çalışma ve rapor bunun göstergelerinden biridir. ‘Kütüphaneler, Ulusal Güvenlik, Bilgi Edinme Özgürlüğü Yasaları ve Toplumsal Sorumluluklar’ (*Libraries, National Security, Freedom of Information Laws and Social Responsibilities*) adlı rapor dünya çapında konuya ilişkin duyarlılık ve farkındalığı arttırmayı amaçladığı gibi eleştirel kütüphanecilik anlayışını da yaymaya çalışmaktadır. IFLA üyesi 84 ülke tarafından sunulan raporların bulguları dünyanın pek çok yerinde düşünce özgürlüğünün halen kırılma noktasına geldiğini göstermektedir. Örneğin dünyanın birçok yerinde internet ve altyapı sorunları ile dijital bölünmeye (*digital divide*) karşı mücadele edilmektedir (Afrika ve Asya). Ayrıca, filtreleme yazılımının kullanımının yaygınlaşması söz konusudur. Terörle mücadele mevzuatının kütüphaneler üzerindeki engelleyici etkileri başlı başına bir sorundur. Pek çok ülkede medya organları ve internet üzerinde hükümet baskı ve sınırlamaları, sansür düşünce özgürlüğünü zedelemektedir (Çin, Mısır, İtalya, Nepal ve Özbekistan gibi).

Yirmi birinci yüzyılın kütüphaneciliği çerçevesinde irdelenen sorunlar insan hakları odaklı ve geniş kapsamlıdır. Kütüphane ve bilgi çalışmaları alanında HIV ve AIDS konusunda farkındalık eksikliği, yerli halklar, kadınlar, sözlü topluluklar ile sosyal ve politik anlamda radikaller gibi ötekileştirilmiş nüfusun temsili, ana akım kültür ile insanların kendilerini ve kendi kültürünü sunma biçimleri arasındaki çatışma bunlara örnektir. Ayrıca, Amerikan Kongre Kütüphanesi konu başlıkları, Dewey ve Evrensel Ondalık Sınıflamaları ile organize edilen kütüphane koleksiyonları, sermayenin söylemleri ile toplum tarafından belirlenen değerler / aile ve toplum değerlerine dayalı okul müfredatları ve politik rejimlerin propagandist ders kitapları; bunların hepsi ele alınması gereken sorunlardır. Yine, ulus, rejim, kayıtlı bilgiler/ ifadeler ve ulusal bibliyografya arasındaki karmaşık ve bazen çelişkili ilişkiler, derleme yasalarının denetim ve sansürlerle gölgelenmesi de vurgulanmaktadır. UNESCO tarafından dile getirilen durum ise küreselleşmenin, kültürel çoğulculuktan ziyade kültürel çatışmaları teşvik ederek yeni eşitsizlik şekilleri yaratmış olmasıdır. Geleneksel ve dijital okuryazarlık alanındaki giderek artan bölünme ise seçkin/elitist tekeli oluşturmakta, dünya nüfusunun yarısını kültürel ve ekonomik dışlanma tehlikesine maruz bırakmaktadır.

“**Kütüphane ve bilgi çalışanlarının insan hakları, mücadele ve ahlaki sorumlulukları**” alt başlığı kapsamında genel olarak insan hakları ile ilişkili biçimde bilgi ve etik bağlantısı ve yirmi birinci yüzyılda kütüphane ve bilgi alanında çalışanların ahlaki sorumlulukları irdelenmektedir. Burada, esasen -kitaba tümü ile referans olan diğer ilkeler de dahil- İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin (1948) önerdiği temel ilke dayanak alınmıştır. Bu ilke: “bilgi profesyonellerinin mikro (bireyler), meso (kurumsal) ve makro (toplumsal) düzeyde kullanıcılarla ilgili ahlaki bir sorumluluğu vardır” biçimindedir. Ayrıca, insan hakları için temel alınan Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi’nin kültürel vurgudan çok politik anlam taşıdığı; yerli halkların, azınlıkların, kadınların, çocukların ve çeşitli hassas grupların temsiline yetersiz olduğu ve özellikle Batı ile özerk ve gelişmiş ülkelerdeki insan haklarını korumak için geliştirildiği yönünde eleştirilerin, evrensel bir uzlaşmayı zorlaştırdığına işaret edilmektedir. Bununla beraber, yirmi birinci yüzyıl kütüphanecilerinin duyarlı olması gereken evrensel ölçütler ise şöyle belirlenmiştir:

Kendi kaderini tayin hakkı; yerli halklar ve azınlıkların hakları; ayrımcılığı önleme; kadın, çocuk, yaşlı ve engelli hakları; adaletin uygulanması sürecinde işlemleri süren ve mahkum edilen insanların hakları; sosyal refah, ilerleme ve gelişme; evlilik; sağlık; adil çalışma hak ve koşulları; örgütlenme özgürlüğü; kölelik ve benzeri uygulamalar ve zorla çalıştırma karşıtlığı; göçmen hakları; vatansız, sığınmacı ve mültecilerin hakları; soykırım da dahil olmak üzere savaş suçları ve insanlığa karşı suçlara karşıtlık ve insancıl hukuk.

Etik bağlamında, kitapta, Hauptman tarafından kütüphane ve bilgi çalışanlarına yapılan uyarı önemlidir: “Bilgi güçtür. Denetimsiz bilgi bozulur/yozlaşır”. Hauptman, bu bağlamda etik duyarlılığın arabuluculuk rolünü referans gösterir. Erişim, mülkiyet, gizlilik, güvenlik ve demokrasi gibi başlıca konular, bilgi profesyonellerinin ve kamuoyunun ikilemler yaşayabildiği konulardır. Etik ile ilgilenenlerin kültürlerarası ve küresel ölçekte ele alması gereken pek çok sorun mevcuttur. Sözlü kültür birikimlerinin (Eskimolarınki gibi) korunması gereği, (ICIE web sitesinde uyarıldığı gibi) sınıflandırma sistemleri, kavramlar dizini (thesauri), arama motorları ve benzerlerinin tarafsız olmaması, önyargılar ve benzerleri hep yirmi birinci yüzyıl kütüphanecilerini ilgilendirmektedir.

İnsan Haklarında Yeni Taktikler: Uygulayıcılar İçin Bir Kaynak (*New Tactics in Human Rights: A Resource for Practitioners*) başlıklı (2004) çalışma kitabı kapsamında önerilen ilkeler; çocukların ve yetişkinlerin kendi haklarını savunmalarını desteklemek üzere bilgi ve beceri kazanmalarını teşvik etmek; yerli halkın kültürel ve ekonomik haklarını korumak; kayıp topraklar, kültürler, kişisel tarih haritaları ile bellekleri canlı tutmak; arşiv bilgilerinin korunması ve erişimi için kurumlararası işbirlikleri ile sistemler geliştirmek; haksızlığa uğramış, mağdur kişilerin çeşitli kayıtlara erişme (yasal) haklarını kullanarak adaleti teşvik etmek (Ör. Paraguay'da, önceleri mahkûmların kendi vakaları ile ilgili belgeleri denetleme yasal hakkı vardı - bunlar daha sonra bir "terör arşivi" oluşturmak üzere sayısallaştırılmıştır) ve benzerleridir.

Kitabın **Gerçek (*The Reality*) adlı ikinci bölümü** aşağıdaki alt başlıklardan oluşmaktadır:

- Toplumsal eylem için pratik stratejiler (*Practical strategies for social action*)
- Kütüphane ve bilgi çalışmalarına uygulanan yaygın toplumsal eylem göstergeleri (*Prevalent manifestations of social action applied to library and information work*)
- Toplumsal değişim için kütüphane ve bilgi çalışmalarında kullanılan özel toplumsal eylem şekilleri (*Specific forms of social action used in library and information work for social change*).

Genel olarak ikinci bölümde insan haklarını koruma amaçlı toplumsal eylem plan ve stratejileri tanıtılmaktadır. İrdelenen örneklerin seçimini belirleyen ölçütler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin öğeleri ile ilişkili olmalarıdır. Özellikle, temel kütüphanecilik değerleri, bilgi etiği ve küresel bilgi adaletine ilişkin içerik belirleyici olmuştur. Söz konusu öğeler arasında (içerik bu öğelerle sınırlı değildir) insanlık onuruna saygı; özel yaşam/gizlilik; fırsat eşitliği; işkence, zulüm, insanlık dışı, onur kırıcı muamele ve/ya da cezalardan korunma; mülkiyet hakkı; düşünce, vicdan ve din özgürlüğü; barışçıl toplanma, örgütlenme hakları; ekonomik, toplumsal ve kültürel haklar; eğitim hakkı; kültürel yaşantıya katılma hakkı; bilimsel, edebi veya sanatsal üretime ilişkin ahlaki ve maddi çıkarların korunması hakkı yer almaktadır.

“Toplumsal eylem için pratik stratejiler” alt başlığı altında, insan hak ve özgürlükleri, sosyal adalet ve kültürel çeşitlilikten oluşan sağlam bir temel üzerine kütüphanecilik inşa etmek üzere kütüphane ve bilgi çalışanlarının dünya çapındaki toplumsal, politik, kültürel, yasal, ekonomik, teknolojik ve ideolojik sorunlarla sürekli mücadele etmesi gerektiği belirtilmektedir. Bu da hem dünyadaki gelişmelere karşı duyarlılığı hem de somut stratejiler geliştirmeyi gerektirir.

Uluslararası aktivist bir grup olan Toplumsal Değişim İçin Bilgi, (*Information for Social Change/ISC*) bilgi çalışanlarının bu bağlamda sorunlarını dile getirmeleri ve pratik çözümler için onlara müzakere ortamı sunmayı amaçlayan organizasyonlardan biridir. Karşılaşılabilen sorunlar

arasında hükümet bilgilerine sınırlı erişim, mevzuat bağlamında kısıtlamalar, politik, ekonomik ve ideolojik çekişme ortamları, 11 Eylül sonrası mevzuat, politika ve uygulamalar; devlet hizmetinde kriminoloji; zan altında olan topluluklar (örn. Müslümanlar, Asyalılar, aktivistler, protestocular ve muhalifler); üniversiteler, işverenler ve devlet arasındaki bağ; küresel piyasa köktencililiği; şirket yönetimi anlayışının yükselişi; özel gruplar ve hükümetten gelen baskılar, bilgi yoksun/yoksulluğu ve benzeri yer almaktadır. İnsan haklarına ilişkin mücadele eden yerel, ulusal ve uluslararası kütüphane grupları kendilerini ilerici, eleştirel, eylemci, radikal, alternatif, bağımsız, toplumsal sorumluluk sahibi ve / veya anarşist olarak nitelemektedir. Bu gruplar arasında Anarşist Kütüphaneciler Ağı (*Anarchist Librarians Web*), Küba Kütüphaneleri Dayanışma Grubu (*Cuban Libraries Solidarity Group*), İlerici Afrika Kütüphane ve Bilgi Aktivistleri Grubu (*Progressive African Library and Information Activists' Group*) ve birçokları bulunmaktadır. Tüm bu grupların toplumsal eylem gündemlerinde farklılıklar olduğu gibi ortak noktalar da bulunmaktadır. Bununla birlikte, ortak bir misyonu ve zemini paylaşmaktadırlar.

“Kütüphane ve bilgi çalışmalarına uygulanan yaygın toplumsal eylem göstergeleri”

alt başlığı altında verilen çarpıcı toplumsal eylem göstergelerinden biri, Neva Welton ve Linda Wolf'un, Küresel Ayaklanma: Yirmi Birinci Yüzyılın Despotlukları ile Yüzleşme: Yeni Nesil Aktivistlerden Hikâyeler (*Global Uprising: Confronting the Tyrannies of the Twenty-First Century: Stories from a New Generation of Activists*) başlıklı kılavuzudur. Bu bağlamda, İngilizce alfabetik sıra ile verilen kavramlar: anarşizm, kampanyalar, işbirliği, koalisyonlar, filtreleme, kitlesel doğrudan eylem, militanlık, seferberlik, hareket, şiddet içermeyen doğrudan eylem, örgütlenme, sığınma, direniş, canlandırma, dayanışma, mücadele ve ayakta kalmadır. Burada, bu göstergelerin her birinin kütüphane ve bilgi çalışmalarına uygulanmalarına ilişkin net, pratik örnekler sunulmuştur. Her birinin özneliliği ve yoruma açık olması nedeni ile verilen örneklerin ülkelerin ve toplumların politik, yasal, ekonomik, ideolojik, teknolojik ve kültürel bağlamları dikkate alınarak değerlendirilmesi ve geliştirilmesi önerilmektedir. Cinsiyet, sosyal sınıf, cinsel yönelim, engellilik, etnik köken, dil, ırk veya din gibi etmenler de bu çerçeveye dâhildir. Bu çalışmanın sınırları alfabetik olarak sıralanan söz konusu toplumsal göstergelerin hepsinin açılımını vermeye izin vermediğinden yalnızca anarşizm hakkında kısaca bilgi vermekle yetinilecektir. Anarşizm, “yönetici bir kişi ya da organizasyonun olmadığı ancak her bireyin mutlak bir özgürlük sahibi olduğu (karışıklık olması kast edilmemektedir) bir kuramsal toplumsal durum” biçiminde tanımlanmaktadır. Bunlara örnek olarak Anarşist Kütüphaneciler Ağı (*Anarchist Librarians Web*) verilmektedir. Bu ağ, daha iyi bir dünya ve toplumsal sorumluluğu olan kütüphaneler için çaba veren radikal ve anarşist kütüphanecilerin ağıdır. Ağa dâhil olanlar, duyarlılık oluşturdukları konuda protesto etme ve farkındalık yaratma amacı ile toplanmakta, anarşist konferanslarda ve radikal kitap fuarlarında bir araya gelmektedirler. Yalnızca bira vb. içmek için bir araya gelmeleri de söz konusudur. Anarşist hareketin tarihini araştıran ve koleksiyon geliştiren Kate Sharpley Kütüphanesi dikkate değer bir örnektir.

“Toplumsal değişim için kütüphane ve bilgi çalışmalarında kullanılan özel toplumsal eylem şekilleri” alt başlığı altında, dünya genelinde kütüphane ve bilgi çalışanlarının kullandığı yaratıcı toplumsal eylem stratejileri verilmektedir. Stratejiler kütüphane ve bilgi çalışanlarının savaş, devrim, toplumsal değişim ve küresel piyasa köktencililiği alanlarındaki ideolojik egemenliğe karşı politik ve dönüştürücü eylemlerini temsil etmektedir. Söz konusu stratejilerin bir kısmı, kütüphane ve bilgi çalışanlarının yaşadığı, çalıştığı ülkelerin ve toplulukların politik, yasal, ekonomik, ideolojik, teknolojik ve kültürel bağlamları ile ilişkili olarak, kişisel ve mesleki riskler içerebilmektedir. Cinsiyet, sınıf, cinsel yönelim, vatandaşlık, engellilik, etnik köken, coğrafi yer, dil, politik felsefe ya da kütüphane ve bilgi çalışanlarına ilişkin ırk veya din farklılıkları gibi daha kişisel faktörler bunlara dâhildir.

Burada, verilen örneklerden bazıları irdelenecek olursa, örneğin AIDS konusunda bilgi ve farkındalık bağlamında kütüphanecilerin nasıl bir fark yaratabileceği sorgulanmaktadır. Bilgi yöneticileri, kütüphaneciler ve kütüphanelerin, bilgiyi saklamaları durumunda dünyada asla

barışçıl ve huzurlu bir ortam oluşamayacağı belirtilmektedir. Kadın sorunları hala Afrika'da birçok kültürde tabu görülmekte ve kütüphaneler de bu yanı sıra ortak olmaktadır. Bir diğer ilginç örnek, adaletin temsili adına verilen bir ödüle ilişkin anekdotur: 1954'te Büyük Victoria Halk Kütüphanesi Kurulu (*Greater Victoria Public Library Board*) sol görüşlü politik eylemleri olduğu iddiası ile John Marshall adlı bir çalışanını işten atmış, neredeyse yarım yüzyıl sonra, Kasım 1998'de Kurul, John Marshall'a uyguladığı bu davranış nedeni ile kendisinden kamuoyu önünde özür dilemiştir. Kurul ayrıca, British Columbia Kütüphane Derneği'nin düşünce özgürlüğü ödülünün John Marshall adına/onuruna verileceğini açıklamıştır. Bir diğer duyarlı toplumsal eylem örneği, İsveç, Malmö'de bulunan bir kent kütüphanesinin uyguladığı "Malmö Kütüphane Programı"dır. Kullanıcılara diğerlerine – örneğin bir Müslüman, bir lezbiyen ya da Danimarkalı bir kişiye- ödünç kitap vermelerini teşvik eden, ön yargıları ortadan kaldırmayı amaçlayan bir programdır. Yine, Yaşayan Kütüphane (*Living Library*) adı verilen proje, 2000 yılında Danimarka'nın Roskilde Festivalinde tanıtılmıştır. Kopenhag ile beraber Norveç, Portekiz ve Macaristan'da da denenilen bu proje ile farklı dinler, uluslar veya meslekler hakkındaki önyargıların ortadan kaldırılması istenilmekte, kullanıcıların 45 dakika süre ile canlı sohbetleri izlemelerine olanak tanınmaktadır. Yine, bu bölümde, toplumsal eylemler bağlamında verilen önemli bir diğer örnek aktivist Sanford Berman'ın çalışmalarıdır. Berman, Hennepin, İl Kütüphanesi'nde (*Hennepin County Library*) kataloglama ve sınıflama alanında çalışmış, özellikle Kongre Kütüphanesi konu başlıklarının yanı sıra² olduğunu ileri sürerek reformist girişimlerde bulunmuştur.³

Bangkok, Tayland'da 1986 ile 1988 yılları arasında uygulanmış bir diğer program da örnek bir toplumsal eylemdir. Bu program kapsamında mülteci kamplarına oradaki yaşam koşullarını ve gereksinimleri dikkate alarak gezici kütüphane hizmeti götürülmüştür. Çocuklara yönelik hizmetlerin ağırlıklı olduğu hizmet kapsamında, hikâye kitapları ve kuklalar aracılığı ile kampta bulunan çocukların zihinsel gelişimi ve okuma sevgilerinin pekiştirilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca, ebeveynlerin çocuklar için oyuncak yapma ve hikâye okuma eylemleri teşvik edilmiştir. Gezici kütüphanenin diğer çalışma ve etkinlikleri arasında tiyatro gösterileri, halk hikâyeleri anlatma, boyalı kalemlerle resim çalışmalarını yönlendirme yer almıştır.

Samek, sonuç olarak, kütüphane ve bilgi çalışmaları alanında eleştirel ve insani temele dayanan bir meslek vizyonunun geliştirilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Kitapta, mesleki ve politik konularda uğruna mücadele edilmesi gereken pek çok soruna işaret edilmektedir: düşünce ve ifade özgürlüğü, kültürel çeşitliliğe saygı, bilginin metalaştırılması ve bilgi kaynaklarının belli gruplar tarafından tekelleştirilmesi, bilgi, kültür ve sanat ürünlerinin kar amacı ve çıkarlara alet edilmesi bunlara örnektir. Kitabın, eleştirel kütüphanecilik, insan hakları ile toplumsal sorunlara duyarlılık odaklı mesajları ve bu anlayışı içselleştirmiş uygulama örnekleri oldukça öğreticidir. Kütüphanecilerin, bilgi, bilgi kaynakları ve kullanıcılar arasında ve toplumdaki alışılmış, geleneksel rol ve imajlarının tarafsızlık yönü sorgulanırken, okurun, bu ve bunun gibi tabulaştırılmış pek çok değer üzerinde düşünmesi de sağlanmaktadır. Tam da bu

² Berman, sınıflandırma sistemlerinin temelleri konusunda sorunlu olduğu konusunda değildir. Berman'ın odaklandığı ve eleştirel baktığı nokta, sınıflandırma sistemlerinin birleştirici, evrensel bir yapı ve dil ile yapılandırılması bağlamındaki problemlerdir. Berman, bilginin ve bilimin evrensel olduğu, idealde konu başlıklarının da dünya çapında tüm okuyucu/kullanıcıların tatmini için bu bağlamı dikkate alarak hazırlanması gerektiği görüşündedir. Berman, Kongre Kütüphanesi konu başlıkları sisteminin evrensellik ve doğru bir dil kullanma açısından yetersizliğinden yakınmıştır (Drabinski, 2008, s. 200).

³ Berman'ın Kongre Kütüphanesi'ne ilişkin reformist görüş ve yaklaşımlarının ayrıntılı biçimde anlaşılması için "Prejudices and antipathies: a tract on the LC Subject Heads concerning people" (1993) başlıklı kitabının okunması önerilebilir. Çeşitli konu başlıklarından örnekler verilen bu kitapta konu başlıklarının yanlış, şovenist, ayrımcı ve ön yargılı yaklaşımlarına eleştirel bir yaklaşım sergilenmektedir. Adil ve nesnel olmadığı düşünülen nitelere konu olan kategoriler içerisinde, örneğin, Afrikalı Amerikalılar ve Yahudiler bulunmaktadır. Ayrıca, Berman (1993, s. 15) sistemin yıllar öncesine dayanan (geleneksel) köklülüğünün gerekçe olmadığı, kaçınılmaz bir takım gelişmelerin (sosyo-politik, kültürel vb.) sistemin içerdiği dil ve kavramlara yansıtılması gerektiği kanısındadır.

noktada önyargılardan arınmış bir derin bakışın kolayca yakalayabileceği incelik, tarafsızlığın tersi olarak algılanan taraflılığın aslında toplumsal olaylara karşı sorumluluk ve duyarlılık sonucu oluşan konumlanmadan başka bir şey olmadığıdır.

Kütüphane ve kütüphaneciler toplumsal gelişme ve sorunların uzağında kalmamalı tersine çözüm zincirinin halkası olmalıdırlar. Onlar, ticari sınırlamalardan bağımsız bilgiye, özgür, demokratik ve toplumsal olarak eşitlikçi erişim zeminini sağlamalı, insan hak ve özgürlüklerinin koruyucusu olmalıdırlar. Bu çerçevede, ırkçılık ve her türlü ayrımcılığa karşı savaşmalı, sevgi, hoşgörü ve saygıyı yaymalı, çok kültürlü toplumlarda entegrasyonu kolaylaştırmalıdırlar.

Bu bağlamda, kitapta geçen ve Şiraz Durrani'e ait bir ifade ile paylaşımımı bitirmek isterim:

“Bilinçli ya da bilinçsiz, bilginin manipülasyonu yalnızca yerel yaşamda değil, uluslararası ilişkilerde de önemli bir konudur. Kütüphaneciler, ya tüm toplulukları kendi çizgisinde düşünmeye yönlendirenlerin elinde araç olur ya da manipüle edilen halkın demokratik haklarını desteklemek için direnir ve onlara teslim olmazlar. Bir üçüncü seçenek yoktur”.

Kaynakça

- Berman, S. (1993). *Prejudices and antipathies: a tract on the LC Subject Heads concerning people*, Jefferson, NC: McFarland & Company.
- Drabinski, E. (2008). Teaching the radical catalog, K.R. Roberto (ed.), *Radical cataloging: essays at the front* içinde (ss. 198-205). Jefferson, NC: McFarland & Company.

Yrd. Doç. Dr. Güler Demir
Kastamonu Üniversitesi
Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü
gulerdemir@kastamonu.edu.tr
gulerdemir2009@gmail.com